

mgr Gabriela Garcia Vera

ORCID: 0000-0003-3334-4283

e-mail: gabrielaf@dokt.ur.edu.pl

Instytut Nauk Prawnych

Uniwersytet Rzeszowski

Problemy i dylematy prawnokarne w kontekście odpowiedzialności za zbrodnie przeciwko ludzkości

Criminal law problems and dilemmas in the context of responsibility for crimes against humanity

Abstract

The subject of the considerations contained in the article is the analysis of the features of one of the most serious crimes, which is the crime against humanity. This topic is extremely important especially now, when after a pandemic and the need to struggle with an unknown and unpredictable situation for people around the globe, the world has again been exposed to an unexpected event, which is the war in Ukraine.

The aim of the article is to present the criminal law problems and dilemmas that an attempt to interpret Article 118a § 1 of the Penal Code may constitute. For this purpose, its selected characteristics will be analyzed, taking into account both the available literature on the subject and the developed case law.

Obviously, due to the legal nature of the study, two research methods will be used: the dogmatic-legal method and the historical method, which will allow for a better understanding of the axiological foundations of the applicable legal regulations relating to crimes against humanity.

Keywords: crime against humanity, Polish criminal law, criminal responsibility, international criminal law, criminalization of crimes against humanity.

Streszczenie

Przedmiotem rozważań zawartych w artykule jest analiza znamion jednego z najcięższych przestępstw, jakim jest zbrodnia przeciwko ludzkości. Temat ten jest niezwykle istotny szczególnie obecnie, gdy po okresie pandemii COVID-19 i konieczności zmagania się z nieznaną i nieprzewidywalną sytuacją dla ludzi z całego globu, świat ponownie został wystawiony na nieoczekiwane wydarzenie, jakim jest wojna na Ukrainie.

Celem artykułu będzie przedstawienie problemów i dylematów prawnokarnych, jakie może stwarzać próba przeprowadzenia wykładni art. 118a § 1 kodeksu karnego. W tym celu zostaną poddane analizie jego wybrane znamiona przy uwzględnieniu zarówno dostępnej literatury przedmiotu, jak i wypracowanej linii orzeczniczej.

Co oczywiste, z uwagi na prawniczy charakter opracowania zostaną wykorzystane dwie metody badawcze: metoda dogmatyczno-prawna pozwalająca poddać analizie obowiązujące unormowania prawne oraz metoda historyczna zastosowana w celu przybliżenia aksjologicznych podstaw obowiązujących unormowań prawnych odnoszących się do zbrodni przeciwko ludzkości.

Słowa kluczowe: zbrodnie przeciwko ludzkości, polskie prawo karne, odpowiedzialność karna, międzynarodowe prawo karne, kryminalizacja zbrodni przeciwko ludzkości.

1. Wstęp

Jak wskazują liczni komentatorzy, zarówno publicyści, jak i znawcy przedmiotu¹, wywołanie ludobójstwa oraz już zaistniałe tragiczne skutki należy traktować w kategoriach zbrodni przeciwko ludzkości. Ponadto, problematyka staje się tym bardziej aktualna, bo zgodnie z art. 113 kodeksu karnego², niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia przestępstwa, ustawę karną polską stosuje się również do cudzoziemca, którego nie postanowiono wydać w razie popełnienia przez niego za granicą przestępstwa, do którego ścigania Rzeczpospolita Polska jest zobowiązana na mocy umowy międzynarodowej, lub przestępstwa określonego w Rzymskim Statucie Międzynarodowego Trybunału Karnego³, sporządzonym w Rzymie dnia 17 lipca 1998 roku, co w teorii pozwala na przypisanie odpowiedzialności karnej obywatelowi innego państwa.

2. Kryminalizacja zbrodni przeciwko ludzkości w polskim prawie karnym

Zbrodnie przeciwko ludzkości była i jest postrzegana jako jeden z najgorszych przejawów tragicznego działania człowieka przeciwko zbiorowości ludzkiej przez atakowanie życia jej członków⁴. Na takie pojmowanie tego problemu zwrócono

---

¹ Tak m.in.: B. Żurawicz, *Ludobójstwo, zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenna – czym się różnią i dlaczego tak trudno je udowodnić*, <https://tvn24.pl/swiat/wojna-w-ukrainie-ludobojstwo-zbrodnie-przeciwko-ludzkosci-i-zbrodnie-wojenna-czym-sie-roznia-i-dlaczego-tak-trudno-je-udowodnic-5663270> [dostęp: 12.01.2023] oraz P. Rojek-Socha, M. Sewastianowicz, *Bucza nową Srebrenicą – zbrodnie wojenna czy ludobójstwo?*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/ludobojstwo-czy-zbrodnie-przeciwko-ludzkosci-w-buczy,514435.html> [dostęp: 12.01.2023].

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1138 ze zm.) (dalej jako: k.k. albo ustawa karna).

³ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (tekst jedn. Dz.U. z 2003 r., nr 78, poz. 708 ze zm.).

⁴ J. Waszczyński, *Zbrodnie przeciw ludzkości: (narodziny i rozwój pojęcia)*, „Palestra” 1986, nr 30/10–11 (346-347), s. 71.

uwagę, co oczywiste po II wojnie światowej, kiedy odbyły się pierwsze procesy w Norymberdze i Hadze, które dały początek tzw. zbrodniom ludobójstwa⁵.

Także doktryna prawa karnego nie pozostając obojętną wobec tego zjawiska wprowadziła pojęcie kryminalizacji zbrodni międzynarodowych w Polsce, zwracając jednocześnie uwagę na to, że w polskim prawie karnym przez długi czas brak było całościowego uregulowania tej problematyki⁶. Czyny wypełniające znamiona zbrodni międzynarodowych były częściowo kryminalizowane na podstawie ustawodawstwa powojennego – Dekretu z dnia 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz zdrajców Narodu Polskiego⁷.

W czasie przygotowania projektu kodeksu karnego z 1969 roku zostały podjęte próby unormowania tych kwestii decydując o ich wyłączeniu do osobnej regulacji, która jednak nigdy nie powstała⁸. W związku z tym, w okresie obowiązywania kodeksu karnego z 1969 roku uznawano, że: „rozległa problematyka odpowiedzialności za zbrodnie przeciwko pokojowi, zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości w niewielkim zakresie znalazły wyraz w specjalnych przepisach karnych [...]. Oznacza to, że do czasu wydania takich odrębnych przepisów określone w prawie międzynarodowym zakazy i nakazy mieszczą się w ramach odpowiednich ustawowych zestawów znamion przestępstw »pospolitych«”⁹.

Dopiero w kodeksie karnym z 1997 roku znalazł się rozdział XVI poświęcony analizowanej problematyce, zatytułowany: „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne”. Co warto podkreślić, regulacje te stanowią w przeważającej większości odzwierciedlenie odpowiednich unormowań z międzynarodowego prawa karnego, tj. art. 6 i 7 Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego.

W piśmiennictwie podkreśla się jednak, że zakres kryminalizacji przewidziany w prawie polskim jest szerszy niż wymagany w przepisach międzynarodowych, bowiem ochronie podlegają nie tylko członkowie grupy narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej, co jest wymagane przez Międzynarodowy

---

⁵ J.J. Heydecker, J. Leeb, *Proces Norymberski. Trzecia Rzesza przed sądem*, Warszawa 2015, s. 680.

⁶ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2011, s. 220.

⁷ Dekret z dnia 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz zdrajców Narodu Polskiego (Dz.U. nr 4, poz. 16).

⁸ L. Kubicki, *Przestępstwa wojenne i przeciwko ludzkości [w:] System prawa karnego. O przestępstwach w szczególności*, red. I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. 177.

⁹ *Ibidem*.

Trybunał Karny (MTK)¹⁰, lecz także członkowie grup politycznych lub o określonym światopoglądzie¹¹.

Kryminalizacji zbrodni przeciwko ludzkości dokonano pierwotnie w art. 119 k.k., w którym stypizowano przestępstwo przemocy i groźby bezprawnej wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości. Dopiero ustawą z dnia 20 maja 2010 roku rozszerzono zakres kryminalizacji zbrodni przeciwko ludzkości, mając na celu pełniejszą harmonizację kodeksu karnego z przepisami MTK¹². Zdaniem projektodawcy, proponowane regulacje wraz z ówczesnie obowiązującymi przepisami Rozdziału XVI kodeksu karnego miały w sposób niemalże całkowity odzwierciedlać typy zbrodni określonych ww. powołanym Rzymskim Statucie Międzynarodowego Trybunału Karnego, a dzięki temu zapewnić właściwość sądów polskich wobec sprawców takich przestępstw¹³.

W konsekwencji kodeks karny został uzupełniony o art. 118a, którego celem była implementacja wszystkich postaci zbrodni z art. 7 MTK. Jak wskazała doktryna, samo rozszerzenie zakresu penalizacji zbrodni przeciwko ludzkości, których celem było doprecyzowanie obowiązujących wcześniej regulacji można ocenić pozytywnie, jednakże sposób uregulowania problematyki krytycznie, zwłaszcza z powodu sprzeczności i niejasności jakie powstają przy próbie interpretacji znamion tego czynu¹⁴.

3. Trudności interpretacyjne związane z analizą art. 118a k.k.

Przestępstwo z art. 118a k.k. jest przestępstwem materialnym, złożonym, co najmniej dwuaktowym¹⁵ kwalifikowanym jako zbrodnia zgodnie z art. 7 k.k.

---

¹⁰ Powstał na podstawie ww. Statutu Rzymskiego. MTK sądzi następujące zbrodnie: 1) ludobójstwo; 2) zbrodnie przeciwko ludzkości dokonane w sposób systematyczny lub na wielką skalę, za poduszczeniem organizacji bądź grupy, morderstwa, eksterminacja, tortury, obracanie w niewolników, prześladowania z powodów politycznych, religijnych lub zinstytucjonalizowana dyskryminacja, deportacja ludności, gwałt, zmuszanie do prostytucji i wszelkie inne formy przemocy seksualne; 3) zbrodnie wojenne; 4) agresję.

¹¹ M. Flemming, J. Wojciechowska, *Zbrodnie wojenne. Przestępstwa przeciwko pokojowi, państwu i obronności* Warszawa 1999, s. 47.

¹² Ustawa z dnia 20 maja 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. nr 98, poz. 626). Na ten temat por. szerzej m.in. K. Banasik, *Karnoprawne normy przedawnienia w prawie międzynarodowym*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 7–8, s. 70.

¹³ Zob. Druk nr 2387. Warszawa, 23 września 2009 r.

¹⁴ C. Nowak, *Wpływ procesów globalizacyjnych na polskie prawo karne*, Warszawa 2014, s. 99.

¹⁵ Oznacza wielość zachowań, która wyczerpuje znamiona jednego przestępstwa.

Popelnia je ten, kto bierze udział w skierowanym przeciwko grupie ludności masowym zamachu lub choćby w jednym z powtarzających się i dopuszcza się jednego z zachowań określonych w art. 118a § 1–3 k.k.

W celu przeprowadzenia wykładni wskazanego wyżej przepisu, pierwszym pojęciem wymagającym wyjaśnienia jest określenie znaczenia „brać udział”, które znajduje powszechne zastosowanie zarówno w życiu codziennym, jak i regulacjach prawnych. Tak popularne stosowanie należy uzasadniać tym, że według *Słownika języka polskiego* synonimem tego wyrażenia jest „uczestniczyć” oraz „współdziałać w jakiejś akcji”¹⁶, potwierdzone także w procesowych unormowaniach prawnych, które przewidują możliwość brania udziału różnych podmiotów w postępowaniach, m.in.: administracyjnym¹⁷, cywilnym¹⁸ oraz karnym¹⁹.

Częste zastosowanie znajduje także na gruncie regulacji materialnego prawa karnego na przykład w art. 158 k.k. Zgodnie z jego treścią „Kto bierze udział w bójce lub pobiciu [...]” „podlega karze pozbawienia wolności do lat trzech”. Przy tym, doktryna wskazuje, że podmiotem tych przestępstw określonych jest każdy, kto w jakikolwiek sposób bierze udział w bójce lub pobiciu, niezależnie od tego, czy jego osobisty udział wykazuje cechy działania niebezpiecznego dla życia człowieka lub jego zdrowia, a także niezależnie od tego, czy można mu przypisać zadanie ciosu powodującego następstwa, o których jest mowa w art. 158 § 2 lub 3²⁰. Należy stwierdzić, że odpowiedzialność za udział w bójce lub pobiciu ma charakter wspólnej odpowiedzialności biorących w takim zdarzeniu udział²¹. Przy tym warto wskazać, że taką interpretację pojęcia potwierdza również orzecznictwo, które wskazuje na to, że: „Określona w art. 158 § 1 k.k. *quasi* odpowiedzialność zbiorowa przejawia się w tym, że sprawca odpowiada na jego podstawie niezależnie od tego, czy to właśnie jego zachowanie stanowi o niebezpieczeństwie dla życia lub zdrowia oraz czy można mu przypisać np. zadanie uderzenia powodującego uszczerbek na zdrowiu”²².

---

¹⁶ *Słownik języka polskiego*, fraza: brać udział, uczestniczyć, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/branie%20udzia%C5%82u.html>, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/uczestniczy%C4%87.html>, [dostęp: 12.01.2023] oraz *Wielki słownik języka polskiego*, Warszawa 2006, s. 63.

¹⁷ Zob. szerzej np. art. 10 § 1 kodeksu postępowania administracyjnego z dnia 14 czerwca 1960 r. (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 2000 ze zm.).

¹⁸ Za art. 7 kodeksu postępowania cywilnego z dnia 17 listopada 1964 r. (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1550 ze zm.).

¹⁹ Za art. 3 kodeksu postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r. (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1375 ze zm.).

²⁰ A. Zoll, *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część I. Komentarz do art. 117–211a*, Warszawa 2017, s. 384–399.

²¹ *Ibidem*.

²² Wyrok Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 24 marca 2016 r., sygn. akt II AKa 45/16, LEX nr 2047082; por. także wyrok Sądu Administracyjnego w Szczecinie z dnia 13 maja 2015 r., sygn. akt II AKa 62/15, LEX nr 1782032.

Analizowany termin „brać udział” należy odnosić także do określeniem udziału w pobiciu, na co wskazuje orzecznictwo sądowe stwierdzając, że: „Udziałem w pobiciu [...] jest każda forma kierowanego wołą udziału w grupie napastniczej, bowiem obecność każdego jej uczestnika zwiększa przewagę napastników i przez to ułatwia im dokonanie pobicia, zadawanie razów, a wzmaga niebezpieczeństwo nastąpienia skutków w zdrowiu ofiar. Rozmaitość form zachowania, aktywność każdego z uczestników, zadawane razy, ich ilość i skutki mają znaczenie dla oznaczenia stopnia winy każdego z nich, więc i kary, ale nie są one znamienne dla bytu tego przestępstwa”²³.

Wskazane wyżej szerokie zastosowanie analizowanego pojęcia z całą pewnością stanowi adekwatny punkt wyjścia do analizowanego znamienia na gruncie art. 118a k.k. Trzeba bowiem pamiętać, że tego rodzaju zamachy nie są przypadkowymi zdarzeniami a skrupulatnie zaplanowaną i przemyślaną akcją, w której bierze udział większa liczba osób, a nie jedynie ostatecznie dokonujący zamachu. Taka optyka wydawałaby się przekonująca, gdyby nie pozostałe znamiona użyte w dalszej części omawianego przepisu.

W art. 118a § 1 k.k. użyto pojęcia „masowy zamach” w odniesieniu do bliżej niesprecyzowanej grupy ludności²⁴. Ten rodzajowy przedmiot ochrony obejmuje zatem abstrakcyjnie ujętą ludzkość, którą jednak należy rozumieć jako wszystkie istoty ludzkie²⁵.

W ujęciu doktrynalnym „masowość” odnosi się głównie do rozległości i powagi wyrządzonej lub grożącej szkody lub krzywdy²⁶. Jak wskazano w literaturze przedmiotu, istota zbrodni przeciwko ludzkości tkwi w masowości zjawiska, niemniej nie stanowi jej zasadniczej cechy, albowiem charakteru zbrodni nie tracą zachowania godzące w poszczególne dobra prawne pojedynczych ludzi²⁷.

---

²³ Z Uzasadnienia do wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 1 marca 2001 r., sygn. akt II AKa 227/00, LEX 48389.

²⁴ Kto, biorąc udział w masowym zamachu lub choćby w jednym z powtarzających się zamachów skierowanych przeciwko grupie ludności podjętych w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji: 1) dopuszcza się zabójstwa, 2) powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu człowieka, 3) stwarza dla osób należących do grupy ludności warunki życia grożące ich biologicznej egzystencji, w szczególności przez pozbawienie dostępu do żywności lub opieki medycznej, które są obliczone na ich wyniszczenie, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

²⁵ M. Paszko, *Problemy wykładnicze wybranych znamion zbrodni przeciwko ludzkości*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2022, nr 84 (1), s. 40; J. Sawicki, *Zbrodnie przeciw ludzkości a przestępstwa prawa pospolitego*, „Państwo i Prawo” 1947, nr 2(9), s. 78.

²⁶ A. Zoll, *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część I. Komentarz do art. 117–211a...*, *op.cit.*, s. 384–399.

²⁷ M. Paszko, *Problemy wykładnicze...*, *op.cit.*, s. 43.

W polskim orzecznictwie karnym zagadnieniem tym zajmował się Sąd Najwyższy²⁸, który zwrócił uwagę, że do zaistnienia zbrodni przeciwko ludzkości nie jest wymagane popełnienie jej na szkodę określonej w sposób matematyczny liczby osób pokrzywdzonych. Wątpliwość budzi tym samym dalsza część przepisu, w której użyto sformułowania „grupa ludzi”. W doktrynie oraz w orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje pogląd, że grupę osób tworzy co najmniej sześć osób²⁹, choć nie brak poglądów wskazujących na konieczność wystąpienia większej liczby ludzi, np. dziesięciu³⁰. Stąd niektórzy twórcy doktryny uważają, że bardziej trafne byłoby użycie sformułowania ludność lub ludność cywilna i tym samym zbędne byłoby wprowadzanie warunku liczbowego³¹. Należy bowiem zauważyć, iż w art. 7 MTK, stanowiącym niewątpliwie wzór dla polskiego ustawodawcy, mowa o ataku skierowanym przeciwko ludności cywilnej. Warto podkreślić, że swoje uwagi do projektu zaproponowanego brzmienia tego przepisu zgłosił w tym zakresie Polski Czerwony Krzyż, wyrażając poparcie dla kierunku nowelizacji, sygnalizując celowość doprecyzowania znamion typu przestępstwa z art. 118a k.k. o wskazanie, że zamach musi być wymierzony w osoby cywilne³².

Dodatkowo, sformułowanie „lub choćby jednym z powtarzających się zamachów” również stanowi problematyczną kwestię do rozstrzygnięcia. Spójnik „lub”, zgodnie z logiką prawniczą, sugeruje, że do pociągnięcia do odpowiedzialności karnej z art. 118a k.k. nie jest konieczne branie udziału w masowym zamachu, a jedynie w „jednym z powtarzających się zamachów”. Nie wskazano jednak wytycznych, według których należy określać ich powtarzalność, a także w jakim odstępie czasu oraz odległości geograficznej mają się owe zamachy pojawić.

Ze względu na przedmiot analizy badań objętych niniejszym artykułem należy uznać, że słabością przepisu art. 118a k.k. jest również niedookreślenie pojęć: polityka państwa lub organizacji. Powstająca wątpliwość dotyczy pytania, o jaki rodzaj polityki może chodzić. Jak zauważono, mogą bowiem wystąpić sytuacje, w których polityka zakładająca dokonanie zbrodni nie jest wyraźnie sformułowana³³.

²⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2012 r., sygn. akt V KK 168/12, LEX nr 1235905.

²⁹ G. Bogdan, *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. 2, Warszawa 2006, s. 488.

³⁰ Zob. przykładowo M. Budyn-Kulik, *Część szczególna Rozdział XVI. Przesłpstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przesłpstwa wojenne* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Wolters Kluwer 2021, s. 461–484.

³¹ M. Budyn-Kulik, *Część szczególna Rozdział XVI. Przesłpstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przesłpstwa wojenne*, C.H.Beck 2013, s. 461–484.

³² Druk nr 2387 Warszawa, 23 września 2009 r.

³³ M. Paszko, *Problemy wykładnicze...*, *op.cit.*, s. 43.

Jak wskazuje się w orzecznictwie i literaturze przedmiotu pojęcie polityki państwa lub organizacji (w ślad za MTK) należy interpretować możliwie szeroko³⁴. „Wykonanie lub wsparcie polityki państwa lub organizacji” może oznaczać zarówno bezpośrednią realizację przez sprawcę jako funkcjonariusza danego państwa lub organizacji lub inną osobę zaangażowaną w realizację założeń przyjętej w danym zakresie polityki państwa lub organizacji, jak i pośrednie działanie, np. przez przedsiębiorców, polityków, pracowników naukowych itp.³⁵. Oznacza to zatem, że dokonanie zbrodni przeciwko ludzkości musi być co najmniej aprobowane przez państwo lub organizację, a przestępstwo to stanowi przejaw kryminalnej polityki rządowej³⁶.

Na tym tle istotne wydaje się podkreślenie kolejnego niezrozumiałego zabiegu twórców projektu przepisów poprzez użycie sformułowania „dopuszcza się zabójstwa”. Termin „dopuszcza się” znajduje swoje miejsce w kodeksie karnym w Rozdziale dotyczącym przestępstw seksualnych, interpretowanych przez orzecznictwo sądowe jako własnoręczny charakter typu czynu kwalifikowanego³⁷.

Przyjęcie takiego znaczenia wskazuje na odmienną interpretacyjną przesłanki „brania udziału” w odniesieniu do tych sprawców, którzy mieliby zarazem dopuścić się wspomnianego skutku. Należy przy tym zauważyć, że art. 7 MTK wprost wskazuje na albo fizycznego sprawcę, albo osobę, która zaplanowała, nakazała lub podzęgała do czynów fizycznych sprawcę lub też na członka wspólnego przedsięwzięcia przestępczego (*joint criminal enterprise*)³⁸. Upraszczając, ustawodawca mógł przyjąć pojęcie „powoduje śmierć”, czyli skutek, a nie przestępstwo. Znamię to charakteryzuje się dużym stopniem ogólności i pojemności. Z jednej strony wskazuje, że może to być nieskończenie długa lista różnego rodzaju konkretnych zachowań aktywnych lub biernych; a z drugiej strony, że między konkretnym zachowaniem (bardziej lub mniej nagannym) a skutkiem musi zachodzić związek przyczynowy, z którego wyraźnie wynika, że podjęte zachowanie wywołało powstanie społecznie szkodliwego skutku³⁹.

---

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ S. Pikulski, *Zbrodnia przeciwko braniu udziału w masowym zamachu skierowanym przeciwko grupie ludności w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji w polskim prawie karnym*, „Studia Prawnoustrojowe” 2015, nr 29, s. 14.

³⁶ M. Paszko, *Problemy wykładnicze...*, *op.cit.*, s. 43.

³⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 2013 r., sygn. akt V KK 361/12, LEX nr 1312374.

³⁸ Wyrok Izby Orzekającej Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Byłej Jugosławii (MTKJ) z dnia 20 lipca 2009 r. w sprawie *Prokurator v. M. Lukić, S. Lukić*, IT-98-32/1-T, § 162. Na ten temat zob. także D. Dróżdż, *Odpowiedzialność za zbrodnie wieloosobowe przed międzynarodowymi trybunałami karnymi*, „Edukacja prawnicza.pl” 2010, nr 12(120), s. 36.

³⁹ V. Konarska-Wrzosek, *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer 2020, s. 828–834.

Ponadto, jak słusznie zauważa doktryna prawa karnego, w dobie ogromnego postępu technologicznego i technicznego, a także autonomizacji systemów zbrojnych, tak sformułowany przepis pozwoliłby na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej osób, które nie bezpośrednio a pośrednio powodują śmierć człowieka. Tym samym początkowo stosunkowo szeroki zakres „bierze udział” został ograniczony tylko do dopuszczania się „własnoręcznego” zabicia.

Kolejną niezrozumiałą kwestią jest wprowadzenie do k.k., do art. 118a § 1, pkt 3, który przewiduje taką samą odpowiedzialność karną osoby, która „stwarza dla osób należących do grupy ludności warunki życia grożące ich biologicznej egzystencji, w szczególności przez pozbawienie dostępu do żywności lub opieki medycznej, które są obliczone na ich wyniszczenie”. Postać czynu określona w tym punkcie, jest zbliżona do czynności przygotowawczej, podczas gdy punkty 1 i 2 wskazują na skutek działań, jaki musi nastąpić. Tym samym, mając na uwadze treść artykułu 126c k.k., zgodnie z którym „Kto czyni przygotowania do przestępstwa określonego w art. 118a § 1 lub § 2, art. 122 lub art. 123, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10”, należałoby uznać, iż karalne będzie również „przygotowanie”, tj. „stwarzanie warunków do stworzenia dla osób należących do grupy ludności warunków życia grożących ich biologicznej egzystencji”. Można przyjąć zatem, że jest to błąd logiczny i pewien rodzaj niekonsekwencji ustawodawczej, co prowadzi do wniosku, iż korzystniejszym rozwiązaniem byłoby umieszczenie punktu 3 w innej jednostce redakcyjnej, przykładowo dzięki utworzeniu kolejnego, odrębnego paragrafu, który byłby poświęcony temu zagadnieniu oraz zmiany brzmienia tej części przepisu.

W kontekście prowadzonych rozważań braku jednolitości i precyzyjności legislacyjnej, warto również zwrócić uwagę na określenie strony podmiotowej analizowanego artykułu, który charakteryzuje się dwukierunkowością. Po pierwsze bowiem, ustawodawca wymaga, aby sprawca działał w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji. Po drugie, aby swoim działaniem wypełnił także znamiona jednego z zachowań wymienionego w punktach od 1 do 3. Zagadnienie dwukierunkowości samo w sobie jest zagadnieniem problematycznym i szerzej omówionym w literaturze przedmiotu⁴⁰. Gdyby zaś założyć, iż stosunkowo często będzie ono jednocześnie spełniało znamiona przestępstwa, o którym mowa w art. 115 § 20 k.k. (tj. przestępstwo o charakterze terrorystycznym) to potęguje to stopień niejasności i komplikacji interpretacyjnych, które w konsekwencji stanowią wyzwanie dla polskiego sądownictwa, któremu przyjdzie zmierzyć się z wykładnią tego artykułu.

---

⁴⁰ Zob. szerzej M. Paszko, *Problemy wykładnicze...*, *op.cit.*, s. 37–49.

4. Podsumowanie

Jak wynika z przeprowadzonych rozważań, jako wnioski *de lege lata* należy przyjąć, że tak istotna i aktualna (niestety) problematyka, jaką jest odpowiedzialność za zbrodnie przeciwko ludzkości, mimo podejmowanych prób nie została jeszcze w pełni, precyzyjnie i jednoznacznie uporządkowana przez polskiego ustawodawcę. Świadczą o tym podniesione wyżej kwestie związane z trudną wykładnią znamion wynikających z przeanalizowanej regulacji prawnej. Wydaje się, że w przypadku tak poważnego rodzaju przestępstwa, jakim jest zbrodnia przeciwko ludzkości, przepisy powinny być jednoznaczne, przejrzyste i niebudzące żadnych wątpliwości, a tym bardziej nie powinny zawierać oczywistych sprzeczności.

Jak wykazano, w treści art. 118a k.k. pojawia się kilka zwrotów niedookreślonych i nieostrych, co może wynikać z faktu, że ustawodawca krajowy wprowadzając ten przepis dążył do zastosowania siatki pojęć stosowanej w polskim prawie karnym, nie dostosowując jej do realiów szczególnie rodzaju zbrodni, jakim jest przestępstwo przeciwko ludzkości. Dodatkowo, regulacja ta nie odpowiada strukturze tego rodzaju przestępstwa ujętej w prawie międzynarodowym, co może skutkować interpretacją elementów zbrodni na korzyść osoby podejrzanej, oskarżonej lub skazanej.

Mając na względzie powyższe wnioski należy przyjąć jako postulat *de lege ferenda*, że w celu prawidłowego rzetelnego i niewzbudzającego wątpliwości określenia znamion zbrodni przeciwko ludzkości, należy zmodyfikować treść analizowanego artykułu. Konieczna przede wszystkim jest zmiana sformułowań: „grupa ludzi” na „ludność” bądź „ludność cywilną” w celu doprecyzowania strony podmiotowej unormowania oraz „dopuszcza się zabójstwa” na „powoduje śmierć”, po to, aby wskazać wyraźnie skutek.

Wreszcie w ramach przyjętej modyfikacji za nieodzowne należy uznać doprecyzowanie wszystkich pojęć i dostosowanie ich do charakteru tego szczególnego rodzaju zbrodni jaką jest zbrodnia przeciwko ludzkości, poddana już charakterystyce w regulacjach MTK oraz wypracowanej praktyce.

Bibliografia

- Banasik K., *Karnoprawne normy przedawnienia w prawie międzynarodowym*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 7–8.
- Bogdan G., *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. 2, Wolters Kluwer 2006.
- Budyn-Kulik M., *Część szczególna. Rozdział XVI. Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Wolters Kluwer 2021.

- Budyn-Kulik M., *Część szczególna. Rozdział XVI. Przepięstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przepięstwa wojenne*, C.H.Beck 2013.
- Dróždź D., *Odpowiedzialność za zbrodnie wieloosobowe przed międzynarodowymi trybunałami karnymi*, „Edukacja prawnicza.pl” 2010, nr 12(120).
- Flemming M., Wojciechowska J., *Zbrodnie wojenne. Przepięstwa przeciwko pokojowi, państwu i obronności*, C.H.Beck 1999.
- Gardocki L., *Prawo karne*, C.H.Beck 2011.
- Heydecker Joe J., Leeb J., *Proces Norymberski. Trzecia Rzesza przed sądem*, Wydawnictwo RM, Warszawa 2015.
- Konarska-Wrzosek V., *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer 2020.
- Kubicki L., *Przepięstwa wojenne i przeciwko ludzkości [w:] System prawa karnego. O przepięstwach w szczególności*, red. I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985.
- Nowak C., *Wpływ procesów globalizacyjnych na polskie prawo karne*, Wolters Kluwer 2014.
- Paszko M., *Problemy wykładnicze wybranych znamion zbrodni przeciwko ludzkości*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2022, nr 84(1).
- Pikulski S., *Zbrodnie przeciwko braniu udziału w masowym zamachu skierowanym przeciwko grupie ludności w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji w polskim prawie karnym*, „Studia Prawnoustrojowe” 2015, nr 29.
- Rojek-Socha P., Sewastianowicz M., *Bucza nową Srebrenicą – zbrodnie wojenna czy ludobójstwo?*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/ludobojstwo-czy-zbrodnie-przeciwko-ludzkości-w-buczy,514435.html>.
- Sawicki J., *Zbrodnie przeciw ludzkości a przepięstwa prawa pospolitego*, „Państwo i Prawo” 1947, nr 2(9).
- Waszczyński J., *Zbrodnie przeciw ludzkości: (narodziny i rozwój pojęcia)*, „Palestra” 1986, nr 30/10–11.
- Wielki słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2006.
- Zoll A., *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część I. Komentarz do art. 117–211a*, Wolters Kluwer 2017.

Akty prawne

- Rzyski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (tekst jedn. Dz.U. z 2003 r., nr 78, poz. 708 ze zm.).
- Dekret z dnia 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz zdrajców Narodu Polskiego (Dz.U. nr 4, poz. 16).
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 2000 ze zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1550 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1375 ze zm.).
- Ustawa z dnia 20 maja 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. nr 98, poz. 626).

Orzecznictwo

Wyrok Izby Orzekającej Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Byłej Jugosławii (MTKJ) z dnia 20 lipca 2009 r. w sprawie *Prokurator v. M. Lukić, S. Lukić*, IT-98-32/1-T, §162.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 2013 r., sygn. akt V KK 361/12, LEX nr 1312374.

Wyrok Sądu Administracyjnego w Szczecinie z dnia 13 maja 2015 r., sygn. akt II AKa 62/15, LEX nr 1782032.

Wyrok Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 24 marca 2016 r., sygn. akt II AKa 45/16, LEX nr 2047082.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2012 r., sygn. akt V KK 168/12, LEX nr 1235905.

Uzasadnienie do Wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 1 marca 2001 r., sygn. akt II AKa 227/00, LEX 48389.